

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

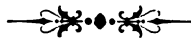
А. БЕЛИЋ

УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у Љубљани, К. НИЧА, проф. Унив. у Кракову, Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у Београду, М. РЕШЕТАРА, проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА проф. Унив. у Београду.

КЊИГА VI.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА
КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА
БЕОГРАД 1926—1927.

Netopir i leptir.

1. Riječ stsl. *netopyrb* „vespertilio“ izvodi Miklošić od *neto-* i *-pyrb*, a *neto-* čini mu se da stoji mjesto **nekto-* i da je srodno s riječju *noštʙ* (mjesto **noktʙ*), *-pyrb* pak da pripada korijenu *per* „letjeti“. Po tom bi *neto-pyrb* značilo životinju, koja noću leti; dakle po prilici isto, što grč. *νυκτερίς* i lat. *vespertilio*. Isp. Mikl. Vergl. Gramm. I. str. 238. pa Et Wörtl. s. v. *netopyrb* i s. v. *per* 8. Ali je teško složiti *neto-* (= **nekto-*) sa *noštʙ* (= **noktʙ*) poradi razlike u glasu *e-o*. Slovensko *necoj* (*nicoj*) pored *nocoj* „nočas“, na koje se M. poziva (Et. Wörtl. s. v. *netopyrb*), mislim da ne dokazuje izmjenu glasova *e-o* u praslavenskom jeziku (riječ je naime *netopyrb* bez sumnje praslavska, kad dolazi gotovo u svima jezicima slavenskima, isp. Mikl. Et. Wörtl. s. v.), jer je moglo istom u slov. jeziku postati redukcijom od *nocoj*.

2. Drukčiju etimologiju našao sam u Breznikovoj Slov. slovnici (3. izd., Prevalje 1924.) na str. 54., gdje se među primjerima za metatezu spominje i *netopir* uz dodatak: „iz *nepotir* in to iz *nepʙtyrb*: ne ptič!“ I ova etimologija zadaje teškoću, jer suponira također već za praslavenski jezik oblik *potyrb* u značenju „avis“ pored *psta*, *pstica*, dakle oblik *s o* pored oblika *s ʙ*, čemu nema sigurne potvrde. Dolazi doduše i oblik *sa-potyrb* u stsl. *no-potyrb* i u mlr. *ne-potyrb*, ali je *o* od *ʙ* moglo postati u samim tim jezicima, jer za to ima potvrde (*no-* u *no-potyrb* poradi *o* u drugom slogu). Sufiks *-yrb* ne zadaje teškoća, jer ima za nj dosta potvrde u različnim jezicima; n.pr. stsl. *měh-yrb* „vesica“ (Mikl. Vergl. Gramm. II. str. 93—4.). Ali i ona teškoće *s o* pored *ʙ* držim da bi se mogla ukloniti, i to ovako. Za praslavske valja držati oblike *netopyrb* (od **netspyrb*¹⁾ i *nepʙtyrb* (stsl.); a da oblik bez metateze dolazi pored oblika *s* metatezom, tomu ima dosta primjera; n.pr. slov. *kopriva* i *kropiva*. Pošto je od *nepʙtyrb* metatezom postalo *netʙpyrb*, stalo se *-pyrb* shvaćati kao postalo od kor. *per* „letjeti“ (Mikl. Et. Wörtl. s. v. *per* 8.) te se riječ počela držati za složenu od *netʙ-* i *-pyrb*, pa je *netʙ-* kao prvi

1) Miklošić u Et. Wörtl. piše *nepʙtyrb*, a u Lex. palaeosl. *nepʙtyrb*.

dio složenice dobilo i oblik, kakav prvi dio složenice obično ima, t.j. oblik *neto-*; isp. *listo-pad* „october“ (listъ-), *vodo-nosъ* „hydria“ (voda—), *kosto-bolja* „arthritis“ (kostъ). Tako se može razumjeti i oblik *neto-pyrъ*.

3. Da je *netopyrъ* postalo od *nepъtyrъ* „non avis“, tomu se u prilogu mogu navesti ovi momenti :

a) što pored oblika *netopyrъ* dolazi u nekim jezicima još oblik *nepъtyrъ*; tako u stsl. *nepъtyrъ* i *popotyръ* i u mlr. *nepotyр*;

b) što se u ruskom jeziku *ne-* složilo i s riječju drugoga oblika u značenju „avis“, t.j. s riječju *potka* = *рѣтка te *ne-potka* znači opet „vespertilio“ (isp. § 4.);

c) što je i riječ *leptir* (*lepir*) „papilio“ jamačno postala od *le-pъtyrъ*, gdje *le-* ima isto značenje kao *ne-* u *ne-pъtyrъ*, tako da i ona znači „non avis“ (isp. § 6.)

4. Ako je riječ *netopyrъ* postala od *ne-pъtyrъ*, onda znači, kao što je rečeno, „non avis“. Ali ja bih rekao, da se *ne-* nije složilo s riječju *-pъtyrъ* kao negacija, nego kao komparativna partikula u značenju „kao“, o čemu sam govorio u Radu Jugosl. akad. 222. str. 274. i d. Po tom *ne-pъtyrъ*: *netopyrъ* znači upravo „kao ptica, tobožnja ili prividna ptica, nepravna ptica“. A takovo mi se značenje čini i priličnije ne samo za ovu, nego i za druge tako složene riječi; n.pr. sh. *ne-brat*, *ne-čovjek* itd. (isp. Mikl. Vergl. Gramm. II. str. 353 i d.) Tim ne ću da kažem, da se po vremenu, kad je *ne* uopće (naročito kod glagola) od komparativne partikule postalo negacija, ne bi bilo i u takovim riječima shvatilo kao negacija, ali u vrijeme, kad su takove riječi postale, držim da *ne* još nije bilo samo negacija. Teško je naime pomišljati, da bi se ljudi ili stvari nazivale po onom, što one nijesu. Mnogo mi se priličnije čini, ako se htjelo izreći, n.pr. da neka životinja ima neka svojstva ptica, ali ne svih, da se reklo, da se samo čini, da je ptica, da je samo tobožnja ili prividna ptica, ili da je čovjek, koji je nekome doista brat, ali se prema njemu ne vlada bratski, samo tobožnji ili prividni brat itd. Pa onda ako šišmiš nije ptica, nije on ni n.pr. pas, pa zašto se ne zove *ne-pas*? Jamačno zato, što psu nije sličan, a ptici jest. Odlučuje dakle sličnost. A *ne* kao komparativna partikula znači baš sličnost, pa je po tom osobito prikladno za označivanje onoga, što je nečemu samo slično, a u istinu to nije. Stoga bi se pravo značenje naše riječi bolje označilo riječima „quasi avis“ nego „non avis“. Zanimljiv citat navodi Miklošić u Lex. palaeoslav. s. v. *nepътка* iz Buslaeva, Istoričeskaja hristomatija cerkovno-slavjanskago i drevne-ruskago jazykovъ, Moskva 1861. (bez pobježe naznake): nepotka въ potkaхъ („u pticama“) netopyръ

nezvěřъ vъ zvěrehъ ožъ („jež“), neryba vъ rybahъ rakъ, neskotъ vъ skotěhъ koza, ne holopъ vъ holopěhъ („slugama“), u holopa rabo-taetъ, ne mužъ vъ mužehъ, kotory ženy slušaetъ.

5. Još treba ogledati neke sporedne oblike riječi *netopyrb*, što ih u različnim jezicima nalazimo. Tako se slov. kaže i *ma-topir*, sh. *me-topir* (ali sa značenjem „papilio“, u kojem po Vukovu Rječniku dolazi u Slavoniji, a i „vespertilio“, isp. akad. rj. s. v. pa ovdje § 6.), p. *mę-topyrz*. U Radu Jugosl. akad. 222. str. 278. spomenuo sam (po Mikl. Et. Wörtb. s. v. *ma*) neke riječi složene sa *ma-* ili *me-* kao slov. *ma-klen* „Feldahorn“, *me-klen* „Spindelbaum, evonymus europaeus“, sh. *ma-kljen* nekakvo drvo nalik na kun (Vuk, Rj.), r. *ne-klenъ* (i *pa-klenъ*) „acer tataricum“, slov. *ma-cěsen*, *me-cěsen* „pinus larix“, p. *ma-šlez* „bufagium“ — i pristao uz Miklošičevo nagađanje, da je *ma-*, *me-* srodno s negacijom stind., zend., stpers. *mā*, grč. μί. Ovamo može pripadati i slov. *ma-topir*, koje se od *ne-topir* razlikuje samo drugim oblikom riječi, koja je postala negacija, te znači također upravo „quasi avis“. Poljski oblik poradi ξ teško da pripada ovamo.

U drugim oblicima mjesto *ne-* nalazimo *le-*: slov. *letopir*, č. *letopýř*, p. *latoperz*, *latopierz*. *Le-* mjesto *ne-* čini se da je lakše razumljivo, ako se uzme, da je prvi dio riječi *neto-pyrb* doveden u svezu s glagolom *letjeti*, nego ako se *le-* drži za isto kao u riječi sh. *le-ptir* (v. § 6.); isp. i p. *lato-mysz* „Fleder-maus“. Druge varijacije nemaju osobita značenja: slov. *nado-pir* (i sh. v. Akad. rj. s. v.), mlr. *nedo-pyr*, p. *niedo-perz* pokazuju nastojanje, da se prvomu nerazumljivomu dijelu riječi *neto-pyrb* dade neki smisao. Slov. *topir*, *dupir*, mlr. *topyr* izgubilo je *ne-*, jer mu se nije razumio smisao.

6. Ako je vjerojatno, da je *netopyrb* postalo od *ne-přtyrb*, još je vjerojatnije, da je sh. *leptir* postalo od **le-ptyrb* u značenju „quasi avis (non avis)“. Tu nije nastala metateza niti je mjesto τ došlo o, nego od **le-přtyrb* postalo je pravilno *le-ptir*. A i *le-* se lako razumije, ako se uzme na um, da je i *le* (u čakavskom dijalektu u obliku *le-go*, *le-h*) komparativna partikula kao i *ne*, o čemu vidi Rad Jugosl. akad. 231. str. 3—4; n.pr. Volila bim krunu zgubit *leh* črnoga Morca ljubit. N. pj. istr. 2, 30. Po tom i *le-ptir* znači upravo „kao ptica, tobožnja ptica“, što za leptira isto tako dobro pristaje, kao i za šišmiša. Tako i postanje riječi *leptir* dokazuje, da je riječ *netopyrb* postala od *ne-přtyrb* (isp. § 3, c.), a potvrđuje i mišljenje izrečeno u § 4., da *ne-* u *ne-přtyrb*, kad je riječ postala, još nije bilo samo negacija. Sve to stim više, što u sh. i riječ *me-topir* dolazi u značenju „papilio“ (a i u značenju „vespertilio“, v. § 5.).

Pored *leptir* dolazi i oblik *lepir* (leper, pa lepirica, leperica; v. Vukov Rječnik), koji će biti od *leptir* postao tako, da se pomislilo na glagol *lepetati* (*se*) „flattern“ (Vukov Rj.), od kojega i Miklošić (Et. Wörtb. s. v. *leptyrb*) i Berneker (Et. Wörtb. s. v. *lepetati*) i Akad. rj. s. v. izvode i *lepir* i *leptir* (ipak Miklošić u Lex. palaeoslav. i „serb. *leptir, lepir*“ spominje pod riječju *nepɛtyrb*), a možda se pomislilo i na pridjev *lijep, lep* „pulcher“, čemu ide u prilog, što ima i oblik *ljepir, ljepirica*, v. Ak. rj., gdje se uz riječ *ljepir* spominje i oblik *lipir*, ali ga u azbučnom redu nema. Isp. zagonetku, koju Vuk u Rj. s. v. *lepetati* spominje: Lepirica lepeće kroz bijelo pliješće¹⁾, petinja je ćeraju a petinja čekaju; odgonetljaj: čunak kad se će; pa zagonetku u Novakovića: Lepušica lepeće na zlačeno cvijeće; kada cvijet usahnu, lepušica izdahnu (iz zbirke V. Vrčevića; odgonetljaj: lepirica, koja leteći okolo svijeeće sobom ugasi svijeeću, a sama izgori.).

¹⁾ u knjizi Српске нар. приповијетке и загонетке држ. изд., Биоград 1897. на стр. 352. штампано је *liješće* mj. *pliješće* i *petina* mj. *petinja*.

U Zagrebu, 10. maja 1927.

Dr. A. Musić.